

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมของเกษตรกรเผ่าม้งในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอินทนนท์ ผู้วิจัยได้ศึกษา รวบรวมแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมบนพื้นที่สูง
2. ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการพัฒนาการเกษตรและการพัฒนาสังคม
3. การดำเนินงานของศูนย์พัฒนาโครงการหลวง
4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมบนพื้นที่สูง

วิวัฒน์ (2541) ได้กล่าวว่าปัญหาบนพื้นที่สูงมี 3 เรื่องใหญ่ ๆ ด้วยกันคือ ปัญหาเรื่องชาวเขา ปัญหาการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหาสุขภาพ โดยแต่ละปัญหามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันสูงมากและยังประกอบด้วยกลุ่มปัญหาที่สำคัญ ๆ อีกหลายปัญหาดังนี้

การเพิ่มจำนวนประชากรของชาวเขาเป็นปัญหาที่น่าเป็นห่วง คือ อัตราการเพิ่มของจำนวนประชากรชาวเขาอยู่ในเกณฑ์สูงมาก เนื่องจากสาเหตุ 2 ประการ คือ มีอัตราการเกิดสูง และมีการอพยพเข้ามาจากต่างประเทศมาก ศูนย์พัฒนาด้านสาธารณสุข สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุขได้ประมาณการณ์อัตราการเกิดของประชากรชาวเขาว่ามีระดับประมาณร้อยละ 5.5 ในขณะที่อัตราการเพิ่มประชากรชาวเขาโดยการอพยพจากต่างประเทศในช่วง 6 เดือนของปี 2530 มีประมาณ 4,400 คน

ปัญหาความยากจนและความเจริญทางเศรษฐกิจมักจะมีทิศทางตรงข้ามกันเสมอ ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจได้แก่ความเจริญทางเศรษฐกิจ (Economic growth) หรือการพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic development) ให้มีการขยายตัวและมีความเข้มแข็ง สำหรับตัวชี้วัดเกี่ยวกับระดับความยากจนนั้นวัดด้วยรายได้ที่เป็นตัวเงินต่อคนและต่อเดือนหรือต่อปี โดยเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่นหรือประเทศอื่น หรืออาจใช้วิธีการพิจารณาตามอัตราส่วนของจำนวนคนที่มีรายได้ต่ำ โดยเปรียบเทียบกับประชากรที่มีรายได้ที่ดีกว่า นอกจากนี้ การพิจารณาปัญหาเศรษฐกิจของระบบเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ การที่ทรัพยากรที่ใช้ในการผลิตสินค้าและบริการมีลักษณะจำกัดเมื่อเปรียบเทียบกับความต้องการของผู้บริโภค ซึ่งมีลักษณะเพิ่มขึ้นอยู่เสมอ เนื่องจากประชากรเพิ่มขึ้น ในปัจจุบันมีแนวโน้มว่าชาวเขาเริ่มรู้จักการผลิตเพื่อการจำหน่ายเพิ่มขึ้น แต่ชาวเขาก็กังมีรายได้ต่ำอยู่ เนื่องจากขาดความรู้ความชำนาญในการทำการเกษตรที่เหมาะสม ไม่มีความรู้ในอาชีพอื่น มีค่าใช้จ่ายในพิธีกรรมต่าง ๆ มาก ประกอบกับ

ชาวเขาอยู่ห่างไกลเขตที่มีความเจริญ การคมนาคมไม่สะดวกจึงเสียเปรียบด้านการตลาดจากพ่อค้าคนกลาง การเปลี่ยนแปลงหรือวิวัฒนาการของชุมชน เป็นการเจริญทางด้านวัตถุและการติดต่อค้าขายระหว่างท้องถิ่น จะมีส่วนสำคัญทำให้สภาพสังคมเศรษฐกิจในแต่ละท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไป ในทำนองเดียวกันการติดต่อค้าขายระหว่างประเทศก็มีส่วนทำให้สภาพสังคมเศรษฐกิจในแต่ละประเทศเปลี่ยนแปลงไปด้วย อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมนี้ เกริกเกียรติ (2528) ได้สรุปว่า ความเจริญทางด้านวัตถุหรือการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เป็นมาในอดีตมิได้ช่วยให้คุณภาพชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ดีขึ้น แต่กลับก่อให้เกิดปัญหาทางด้านสังคมเศรษฐกิจมากขึ้น ในสถานะการณ์เช่นนี้ บ่อมซีให้เห็นว่าระบบการกระจายผลประโยชน์ภายในสังคมมีข้อบกพร่องอยู่มาก ผลของการพัฒนาเศรษฐกิจในหลายทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้ความแตกต่างระหว่างชนบทกับเมืองมีความแตกต่างกันมากยิ่งขึ้น ลักษณะของการแตกต่างดังกล่าวเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับโครงสร้างทางสังคมเศรษฐกิจ และการเมืองของประเทศ ดังนั้นจึงทำให้ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจก่อให้เกิดปัญหาทางด้านสังคมเศรษฐกิจมากขึ้น การแก้ไขปัญหาคือความไม่เสมอภาคระหว่างตัวเมืองกับชนบทนั้น จึงจำเป็นต้องพิจารณาถึงข้อบกพร่องในองค์ประกอบของโครงสร้างดังกล่าวอย่างจริงจัง

จากการรายงานการสำรวจประชากรชาวเขาของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่าปัญหาด้านการศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ มีประชากรชาวเขาที่ไม่ได้รับการศึกษาประมาณร้อยละ 79.0 สาเหตุสำคัญเนื่องจากชุมชนชาวเขาดังอยู่ในที่ห่างไกล การคมนาคมยากลำบาก ทำให้บริการด้านการศึกษาของรัฐไปไม่ถึง

การพิจารณาเกี่ยวกับสุขภาพของประชาชนนั้น เกริกเกียรติ (2528) ได้กล่าวว่า ปัญหาด้านสาธารณสุขสามารถพิจารณาได้จากในเรื่องของการกินอยู่ และการบริการทางการแพทย์ในสังคมว่า ประชาชนทุกคนได้รับสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างเพียงพอหรือไม่ จากรายงานนี้ชี้ให้เห็นว่า สถานภาพทางสาธารณสุขของชาวเขามีต่ำมาก จากการศึกษาภาวะโภชนาการของเด็กก่อนวัยเรียนของกระทรวงสาธารณสุขพบว่า มีเด็กจำนวนมากเป็นโรคขาดอาหาร โดยเฉพาะในแต่ละปีมีเด็กไทยที่ตายเพราะโรคขาดอาหารปีละหลายหมื่นคน นอกจากนี้ยังพบว่า ประชากรส่วนใหญ่ในชนบทยังเจ็บป่วยด้วยโรคต่าง ๆ ที่แสดงถึงการขาดอาหาร เช่น โรคทางเดินอาหารและโลหิตจาง เป็นต้น นอกจากนี้รายงานของสำนักงานชาวเขายังพบว่า ชาวเขามีอัตราการเกิดสูงถึง 55.5 ต่อ 1,000 คน ในขณะที่อัตราการตาย 20 ต่อ 1,000 คนและที่น่าสลดใจคืออัตราการตายของทารกสูงถึง 81.8 ต่อ 1,000 อัตราการตายดังกล่าวก็ยังนับว่าสูงเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้ว ถึงแม้การตายด้วยโรคป่วยไข้เจ็บต่าง ๆ จะมีอัตราส่วนที่ลดลงก็ตาม แต่โดยทั่วไปแล้วกลับปรากฏว่า การตายด้วยอุบัติเหตุ การเป็นพิษสิ่งแวดล้อมกลับเพิ่มขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความไม่ปลอดภัยในชีวิตของประชาชนได้มีเพิ่มขึ้นสำหรับด้านการบริการทางการแพทย์พบว่า การบริการทางการแพทย์ส่วนใหญ่จะกระจุกตัวอยู่ในเขต

กรุงเทพฯ มหานครและตามตัวเมืองใหญ่ ๆ นอกจากนี้ยังพบว่ามิแพทย์และพยาบาลเป็นจำนวนมากไปทำงานในต่างประเทศ แต่แพทย์และพยาบาลที่รับใช้ในชนบทยังไม่เพียงพอกับความต้องการ

ปัญหาเสพติดบนที่สูงของประเทศไทย นอกจากจะมีปัญหาสารพันดังที่กล่าวมานั้น ยังมีปัญหาใหญ่และสำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ บริเวณนี้เป็นแหล่งต้นตอของยาเสพติด โดยเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของ "สามเหลี่ยมทองคำ" แหล่งผลิตฝิ่นแหล่งหนึ่งที่สำคัญของโลก ปัญหาเสพติดของประเทศไทย เป็นปัญหาเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับปัญหาอื่น ๆ อีกหลายปัญหา โดยเฉพาะปัญหาของชาวเขาและปัญหาการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ จากการทำไร่เลื่อนลอย ไร่ฝิ่นในเมื่อก่อน ซึ่งถือว่าเป็นการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นที่สูงอย่างใหญ่หลวง

นอกจากปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมแล้ว วัลลภ (2539) ได้กล่าวว่าถึงแม้อาชีพการเกษตรจะเป็นอาชีพที่มีความสำคัญและเป็นอาชีพหลักของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ แต่การประกอบอาชีพเกษตรนั้น ต้องประสบกับปัญหาและอุปสรรคนานาประการ ประชากรที่ประกอบอาชีพนี้ เป็นกลุ่มบุคคลที่ด้อยโอกาสกว่าบุคคลในกลุ่มอาชีพอื่น ไม่ว่าจะผ่านทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เนื่องจากการผลิตทางการเกษตรนั้นมีปัญหาหลายประการดังนี้

ก. ปัญหาเนื่องจากตัวเกษตรกร ปัญหาที่เกิดจากตัวเกษตรกรเองนั้น นับว่าเป็นปัญหาพื้นฐานในการผลิตทางการเกษตร ปัญหาสำคัญที่พบอยู่เสมอ ได้แก่

1. ระดับการศึกษาต่ำ เกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศมีการศึกษาค่ำ คือจบการศึกษาภาคบังคับหรือชั้นประถมศึกษาตอนต้น ถึงแม้ว่าในปัจจุบันการศึกษภาคบังคับของประเทศได้ขยายเป็นชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และจะขยายเป็นชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในอนาคตอันใกล้นี้ก็ตาม แต่ในความเป็นจริงแล้วผู้ที่ประกอบอาชีพนี้ส่วนใหญ่ยังมีการศึกษาค่ำ การศึกษาซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพของมนุษย์ แต่ถ้าหากประชาชนมีการศึกษาค่ำแล้ว จะทำให้ขาดประสิทธิภาพในการรับข้อมูลข่าวสาร หรือเทคโนโลยีใหม่ ๆ จากแหล่งต่าง ๆ เช่น จากเอกสาร สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น เพื่อนำมาใช้ในการประกอบอาชีพ ดังนั้น ถ้าเกษตรกรมีการศึกษาค่ำจะทำให้การประกอบอาชีพไม่มีประสิทธิภาพ ได้ผลผลิตต่ำ และรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต นอกจากนี้ผู้ที่มีการศึกษาค่ำยังมีโอกาสที่จะถูกหลอก หรือถูกเอารัดเอาเปรียบได้ง่ายอีกด้วย

2. ความยากจน เงินทุนนับว่ามีความสำคัญยิ่งต่อการผลิตทางการเกษตรในปัจจุบัน เนื่องจากการผลิตทางการเกษตรนั้น จำเป็นที่จะต้องจัดซื้อปัจจัยที่จำเป็นในการผลิต เช่น พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ปุ๋ย สารเคมี เครื่องมืออุปกรณ์ เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เกษตรกรจะต้องมีเงินเพื่อนำไปซื้อใช้ในการผลิต บางรายที่ไม่มีเงินสำหรับซื้อปัจจัยเหล่านี้ ผลผลิตที่ได้ก็จะมีคุณภาพต่ำ เช่น การปลูกพืชที่ไม่มีการใส่ปุ๋ย ไม่ใช้สารเคมีในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชก็จะได้ผลผลิตต่ำ เกษตรกรบางรายต้องไปกู้หนี้ยืมสินมาในอัตราดอกเบี้ยที่ค่อนข้างสูง เช่น อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อเดือนหรือร้อยละ 60 ต่อปี จะทำให้รายได้นั้นไม่คุ้มกับการลงทุน เพราะจะต้องจ่ายดอกเบี้ยเป็นจำนวนมากให้แก่ायทุน

นอกจากความยากจนที่เป็นปัญหาพื้นฐานของเกษตรกรแล้ว รายได้ก็นับว่าเป็นปัญหาที่สำคัญเช่นกัน เพราะว่ารายได้ของเกษตรกรนั้นต่ำมากเมื่อเทียบกับบุคคลกลุ่มอื่น กล่าวคือ เกษตรกรมีรายได้ต่ำกว่าบุคคลกลุ่มอื่นถึง 12 เท่า

3. สุขภาพไม่แข็งแรง เกษตรกรไทยส่วนใหญ่มีสุขภาพแข็งแรงน้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอาชีพอื่น เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่มีการศึกษาค่ำและมีฐานะยากจน จึงทำให้บริโภคไม่ถูกสุขลักษณะ และบริโภคอาหารที่มีความจำเป็นต่อร่างกายไม่ครบทั้ง 5 หมู่ เนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจและไม่มีอำนาจในการซื้ออาหารบริโภคเพราะไม่มีเงินเพียงพอ เกษตรกรบางรายรับประทานแต่น้ำพริกและผักจิ้ม หรือส้มตำเป็นอาหารหลัก อันเป็นสาเหตุของโรคขาดสารอาหาร ทำให้ร่างกายไม่แข็งแรงสมบูรณ์ การทำงานไม่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ เกษตรกรบางรายยังขาดโอกาสในการได้รับบริการด้านสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน เนื่องจากการให้บริการด้านสาธารณสุขยังไม่ทั่วถึง เพราะว่าการเกษตรส่วนใหญ่อยู่นั้น อาศัยอยู่ในท้องถิ่นทุรกันดารและห่างไกลความเจริญ สิ่งที่มีผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรอีกประการหนึ่งก็คือ การใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืชอย่างไม่ถูกวิธีและขาดความระมัดระวัง ซึ่งเป็นอันตรายต่อสุขภาพ จากเหตุผลดังกล่าว เกษตรกรจึงมีสุขภาพไม่แข็งแรง อันจะเป็นผลให้การทำงานหรือการผลิตทางการเกษตรไม่มีประสิทธิภาพ

4. ที่ดินทำกิน เกษตรกรบางส่วนประมาณร้อยละ 19 ของจำนวนเกษตรกรทั้งหมด ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ต้องเช่าที่ดินของคนอื่นทำกิน เกษตรกรกลุ่มนี้จึงประกอบอาชีพเกษตรกรรมอย่างไม่พิถีพิถัน เพราะคิดว่าผลิตผลที่ได้ไม่ใช่ของตนเองทั้งหมด นอกจากนี้ยังพบอีกว่าเกษตรกรไทยมีพื้นที่ถือครองทางการเกษตรค่อนข้างน้อย โดยเฉลี่ยประมาณครอบครัวละ 20.59 ไร่ หรือประมาณ 6.86 ไร่ ต่อคน จำนวนพื้นที่ถือครองดังกล่าวนี้ถือว่าต่ำมาก จึงทำให้รายได้จากการผลิตทางการเกษตรไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต

5. ลักษณะนิสัยประจำตัวของเกษตรกร เกษตรกรไทยมีลักษณะนิสัยประจำตัวเป็นอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร กล่าวคือ ไม่ค่อยยอมรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่ได้รับการแนะนำ เช่น การใช้ปุ๋ยในนาข้าว การตัดแต่งกิ่งไม้ผล การให้วัคซีนป้องกันโรคสัตว์ เป็นต้น เนื่องจากเกษตรกรเคยชินกับการปฏิบัติสืบทอดติดต่อกันมาแต่บรรพบุรุษ และมีความเชื่อในเรื่องของภูติผีปิศาจ หรือมีความเชื่อในสิ่งที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ ซึ่งขัดต่อหลักทางวิทยาศาสตร์ นอกจากนี้เกษตรกรไทยยังมีลักษณะนิสัยแบบค่างคนต่างทำ ไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อผลิตสินค้าและสร้างอำนาจในการต่อรองในเรื่องราคา บางครั้งยังมีการขายตัดราคากันเองอีกด้วย

ข. ปัญหาเนื่องจากสภาพแวดล้อมและธรรมชาติ ปัญหาเนื่องจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ นั้น ได้แก่ ปัญหาที่เกิดจากดินฟ้าอากาศ แหล่งน้ำ ศัตรูพืช และภัยธรรมชาติอื่น ๆ ดังรายละเอียดดังนี้

1. สภาพพื้นที่ดินไม่เหมาะสมสำหรับการประกอบอาชีพการเกษตร ได้แก่

1.1 ความลาดชันของพื้นที่ พื้นที่การเกษตรบางแห่งของประเทศไทย โดยเฉพาะในเขตภาคเหนือของตอนบน และบางจังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ มีสภาพพื้นที่เป็นภูเขา ขาดแก่การประกอบอาชีพอย่างอื่น นอกจากทำป่าไม้หรือปลูกไม้ผลบางชนิด เช่น มะพร้าวและยางพารา นอกจากสภาพพื้นที่เป็นภูเขาแล้ว ยังมีสภาพพื้นที่เป็นหลุมและที่ดอนทำให้ขาดต่อการประกอบอาชีพและการจัดระบบชลประทาน

1.2 สภาพของดินมีสมรรถนะในการผลิตต่ำ หลาย ๆ พื้นที่ของประเทศ ดินมีสภาพเป็นดินเค็ม ดินเปรี้ยวและดินพฐ ซึ่งดินที่มีสภาพเช่นนี้เป็นที่ดินที่ไม่เหมาะสมและเป็นอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร จะต้องลงทุนในการผลิตสูงจึงจะสามารถประกอบอาชีพเกษตรได้ ซึ่งจะทำให้ไม่คุ้มต่อการลงทุน

1.3 ดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ ลักษณะดินเช่นนี้อาจเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เช่น การพังทลายหรือการชะล้างหน้าดิน และอาจเกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพของเกษตรกรเอง เช่น การปลูกพืชชนิดเดียวติดต่อกันเป็นเวลานาน และไม่มีการบำรุงรักษาความสมบูรณ์ของดิน ทำให้โครงสร้างของดินเสียไปและขาดแคลนธาตุอาหารในดิน ทำให้การประกอบอาชีพต้องลงทุนสูง เนื่องจากเกษตรกรจะต้องเสียค่าใช้จ่ายสำหรับซื้อปุ๋ยเคมีและธาตุอาหารอื่น ๆ

2. ความจำกัดของแหล่งน้ำ ปัจจุบันการประกอบเกษตรของเกษตรกรไทย มีพื้นที่เพียงประมาณร้อยละ 21 เท่านั้นที่มีระบบชลประทาน นอกนั้นการประกอบเกษตรต้องอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติ ถ้าหากปีใดฝนตกสม่ำเสมอและมีปริมาณเพียงพอ เกษตรกรก็จะสามารถประกอบอาชีพการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพและได้ผลิตผลสมบูรณ์ แต่ถ้าหากปีใดฝนแล้งหรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เกษตรกรก็จะพบกับปัญหาและไม่สามารถประกอบอาชีพการเกษตรได้

3. ความผันแปรของสภาพภูมิอากาศ ปัจจุบันสภาพต่าง ๆ ทางธรรมชาติผันแปรไป เช่น ฝนไม่ตกตามฤดูกาล บางปีฝนก็มาเร็วแต่บางปีฝนก็มาช้ากว่าปกติ หรือบางปีฝนก็ทิ้งช่วงเป็นเวลานาน เมื่อเป็นเช่นนี้เกษตรกรต้องประสบกับปัญหาในการเพาะปลูกพืช นอกจากนี้สภาพทางธรรมชาติอย่างอื่นก็เปลี่ยนไป อุณหภูมิของอากาศสูงกว่าในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งอาจเกิดจากความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าไม้ถูกทำลายเป็นจำนวนมาก จึงส่งผลให้อุณหภูมิสูงขึ้นและความชื้นของอากาศลดต่ำลง ทำให้มีผลกระทบต่อการประกอบอาชีพการเกษตรของเกษตรกร

4. การระบาดของศัตรูพืชมากขึ้นและปัญหาภัยธรรมชาติ การประกอบอาชีพเกษตรในปัจจุบันจะต้องประสบปัญหาในเรื่องโรคและแมลงมากกว่าในอดีต เนื่องจากระบบนิเวศน์ถูกทำลายและสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป มีการใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืชอย่างแพร่หลาย จึงทำให้ศัตรูของศัตรูพืชตามธรรมชาติ เช่น ตัวห้ำ ตัวเบียน และจุลินทรีย์อื่น ๆ ถูกทำลายไป จะเห็นได้จากการประกอบอาชีพเกษตรในปัจจุบัน ถ้าหากไม่มีการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชแล้วแทบจะไม่ได้

ผลิตผลเลย นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านภัยธรรมชาติอีกด้วย เช่น พายุ น้ำท่วมและฝนแล้ง ซึ่งทำให้เกษตรกรบางรายต้องสิ้นเนื้อประดาตัวไปตาม ๆ กัน

ค. ปัญหาด้านการตลาด ปัญหาด้านนี้ถือว่าเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดปัญหาหนึ่งของการประกอบอาชีพการเกษตร ได้แก่ ความไม่แน่นอนของราคาผลิตผล สินค้าเกษตรถูกกำหนดราคาโดยผู้บริโภครายขาดข้อมูลการตลาดที่ถูกต้องและครบถ้วน ขาดความรู้ในเรื่องของเทคโนโลยีหลังการเก็บเกี่ยวและถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง เป็นต้น

ง. ปัญหาทางด้านปัจจัยสนับสนุนการประกอบอาชีพการเกษตร มีหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพการเกษตรของเกษตรกร ได้แก่

1. เกษตรอย่างหนึ่ง เพราะถ้าหากการคมนาคมไม่สะดวกแล้วจะทำให้ต้นทุนการผลิตทางการเกษตรสูงขึ้นด้วย เนื่องจากเกษตรกรจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการขนส่งสินค้าสูง และถ้าหากพ่อค้าไปรับซื้อสินค้า พ่อค้าก็จะกดราคาจากเกษตรกร เนื่องจากความไม่สะดวกในการขนส่ง

2. การจัดหาและซื้อปัจจัยการผลิต การประกอบอาชีพการเกษตร จำเป็นต้องใช้ปัจจัยในการผลิตเป็นจำนวนมาก ได้แก่ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ปุ๋ย สารเคมีและเครื่องมืออุปกรณ์ เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีราคาแพงหรือขาดแคลน เกษตรกรมักจะพบปัญหานี้อยู่เสมอ

3. สินเชื่อเพื่อการเกษตร ถึงแม้รัฐบาลได้พยายามจัดหาและบริการสินเชื่อเพื่อการเกษตรอย่างเต็มที่ โดยบริการผ่านธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) แต่ในความเป็นจริงแล้ว สินเชื่อที่รัฐบาลให้นั้น ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร หรือบางครั้งเกษตรกรรายย่อยก็ไม่สามารถรับบริการสินเชื่อได้ เนื่องจากขาดคุณสมบัติตามที่ธนาคารกำหนด เช่น ไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้ ดังนั้น เกษตรกรบางรายต้องไปกู้เงินนอกระบบจากนายทุนที่มีอัตราดอกเบี้ยค่อนข้างสูง สินเชื่อจึงนับว่าเป็นปัญหาที่สำคัญเช่นกัน

จ. ปัญหาที่เกิดจากระบบการดำเนินงานของรัฐและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ปัญหาเหล่านี้ ได้แก่

1. ระบบการบริหารงานของรัฐ บางครั้งการให้บริการของรัฐก็ไม่สามารถเอื้ออำนวยต่อการให้บริการเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร การปฏิบัติงานเป็นไปด้วยความล่าช้า มีหลายหน่วยงานทำงานซ้ำซ้อนกัน การส่งเสริมการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมในเรื่อง พืช สัตว์ ประมง หรือเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตร มีหน่วยงานที่รับผิดชอบหลายหน่วยงาน เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม ทบวงมหาวิทยาลัย และกระทรวงศึกษาธิการ การประสานงานของหน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้ยังขาดประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การกำหนดนโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตรของประเทศก็ไม่ค่อยแน่นอน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงคณะผู้บริหารอยู่บ่อย ๆ จึงทำให้การปฏิบัติงานตามโครงการต่าง ๆ ขาดความต่อเนื่อง

2. การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ปัญหาที่มักจะพบอยู่เสมอ ๆ ก็คือ เจ้าหน้าที่ขาดความรู้และความสามารถที่จำเป็นในการปฏิบัติหน้าที่ และไม่สามารถช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาแก่เกษตรกรได้ เนื่องจากการประกอบอาชีพของเกษตรกรนั้นมีมากมายหลายสาขา เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส) สาขาเกษตรกรรม และมีความรู้ความชำนาญเฉพาะสาขา จึงขาดทักษะและประสบการณ์ในบางสาขา นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมบางรายยังขาดทัศนคติและอุดมการณ์ในการปฏิบัติงานพัฒนาชนบท ตลอดจนขาดความรับผิดชอบต่องานในหน้าที่

วัลลภ 2539 ได้กล่าวว่า รายได้และรายจ่ายของเกษตรกรไทยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ รายได้และรายจ่ายจากภาคเกษตร และรายได้และรายจ่ายจากนอกภาคเกษตร รายได้สุทธิจากภาคเกษตรเฉลี่ยครอบครัวละ 11,230.76 บาท ซึ่งนับว่าการผลิตทางการเกษตรนั้นยังพอมีกำไรอยู่บ้างเล็กน้อย แต่เมื่อนำมาคำนวณกับรายจ่ายทั้งหมดแล้วเกษตรกรมีรายได้น้อยกว่ารายจ่าย จึงทำให้เงินออมมีค่าเป็นลบ แสดงให้เห็นว่าโดยรวมแล้วครอบครัวเกษตรกรไทยมีรายได้น้อยกว่ารายจ่าย

สำหรับการเกษตรทางด้านสังคมนั้น วัลลภกล่าวว่า 1) ประชากรและแรงงานภาคเกษตร ประชาชนภาคเกษตรยังเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ถึงแม้ว่าประชาชนภาคเกษตรจะมีแนวโน้มลดลงจากร้อยละ 71 ในช่วงแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 3 (2515-2519) เป็นร้อยละ 63.1 ในช่วงแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 6 (2530-2534) แต่อย่างไรก็ตาม โครงสร้างของแรงงานระหว่างภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างช้า เมื่อเปรียบเทียบกับโครงสร้างของการผลิตดังเช่น ในช่วงแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 3 มีแรงงานภาคเกษตร คิดเป็นร้อยละ 67.8 และลดลง คิดเป็นร้อยละ 60.8 ในช่วงแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 6 2) ลักษณะการถือครองที่ดินและการใช้ที่ดินถือครองทำการเกษตร สำหรับการถือครองพื้นที่ทำการเกษตรนั้น เกษตรกรส่วนใหญ่มีพื้นที่ทางการเกษตรเป็นของตนเองจำนวน 107,987,230 ไร่ (ร้อยละ 81.15) และเป็นพื้นที่ของคนอื่น จำนวน 25,088,958 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 18.85 (ส่วนในเรื่องของการใช้พื้นที่ที่ถือครองทางการเกษตรนั้น แบ่งออกเป็นพื้นที่นา 69,313,003 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 52.09 พืชไร่ 33,528,631 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 25.19 ไม้ผล ไม้ยืนต้น 20,098,411 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 15.10 และอื่น ๆ จำนวน 10,146,143 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 7.62)

ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมและการพัฒนาเศรษฐกิจ

การส่งเสริมการเกษตร เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการพัฒนาการเกษตร การถ่ายทอดวิชาความรู้ทางเกษตร การสืบทอดเจตนารมณ์ จะต้องกระทำต่อเนื่องกันไปอย่างไม่มีความสิ้นสุด ทั้งนี้เพื่อให้มั่นใจได้ว่า ความรู้ เทคโนโลยีทางการเกษตรวันนี้จะถูกถ่ายทอด ปลูกฝัง ให้เป็นมรดกตกทอดไปยังลูกหลานของเกษตรกร และชนรุ่นหลังที่จะเติบโตขึ้นมาให้มีความรู้ ความสามารถทางการเกษตรอย่างเจริญก้าวหน้าและทันสมัยยิ่งขึ้น การส่งเสริมการเกษตรเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของนโยบายของการพัฒนาการเกษตร รูปแบบของการพัฒนาซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จนั้น ต้องสามารถแก้ไขปัญหาและอุปสรรคซึ่ง

คิดกันเกษตรกรได้ ดังนั้นการส่งเสริมการเกษตรที่น่าพึงปรารถนานั้นควรมุ่งในเรื่องของการให้ความรู้เกษตรกรเพื่อให้เกษตรกรสามารถรับทราบถึงปัญหาและตรงตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการส่งเสริม เกี่ยวกับเรื่องนี้ คุชฎี (2543) กล่าวว่าไว้ว่า จุดมุ่งหมายของการส่งเสริมการเกษตรคือ การสอนเพื่อให้เกษตรกรรู้ถึงวิธีการทำการเกษตรที่ทันสมัยถูกต้องวิธี ลดต้นทุนการผลิตและให้ผลผลิตต่อไร่สูงขึ้นกว่าเดิม การส่งเสริมการเกษตรเป็นกระบวนการของการให้การศึกษาจากระบบ ที่จัดให้สำหรับเกษตรกรหรือประชาชนในชนบท ในกระบวนการของการส่งเสริมการเกษตรจะเป็นการให้คำแนะนำและข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เพื่อช่วยให้เกษตรกรสามารถแก้ไขปัญหาด้วยตัวของเขาเอง นอกจากนี้ยังมีเป้าหมายที่จะเพิ่มประสิทธิภาพระบบการทำฟาร์มของครัวเรือนเกษตรกร ในด้านการเพิ่มผลผลิต เป็นกระบวนการในการร่วมกับประชาชนในชนบท เพื่อที่จะปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้ดีขึ้น ซึ่งหมายถึงการช่วยเกษตรกรให้มีความสามารถในการปรับปรุงผลิตภาพทางการเกษตรของเกษตรกร และพัฒนาเกษตรกรให้มีความสามารถในการพัฒนาตัวเองได้ในอนาคต นอกจากนี้ วิจิตร (2535:36) อ้างโดยณรงค์ (2540) ยังได้กล่าวว่า จุดประสงค์ของการส่งเสริมการเกษตรในการพัฒนาให้รู้จักช่วยเหลือตนเอง คือ เพื่อให้มีการดำเนินอาชีพที่เจริญรุ่งเรืองขึ้น (better farming) สามารถค้าขายได้กำไรดี (better business) และสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข (better living). วิจิตรยังได้กล่าวอีกว่า การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรของทุกประเทศ เป็นงานที่เผชิญกับความยุ่งยากและสลับซับซ้อนที่เราต้องยอมรับไว้ก่อนเป็นอันดับแรกเสมอ เพราะมีสภาพการณ์หลาย ๆ อย่างต่าง ๆ กัน ที่ต้องคัดแปลงจากสภาพเศรษฐกิจ ภูมิประเทศ ระบบสังคมของท้องถิ่นนั้น ๆ ที่ไม่เหมือนกันและส่วนมากไม่สามารถควบคุมหรือควบคุมไม่ได้ การพัฒนาการเกษตรในปัจจุบัน นักส่งเสริมส่วนใหญ่มุ่งเน้นที่จะช่วยเหลือเกษตรกรให้มีความรู้ด้านโอกาส ผลประโยชน์ตลอดจนข้อมูลข่าวสารที่จำเป็น ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของ Chang ที่ได้กล่าวว่า การส่งเสริมการเกษตร เป็นการช่วยเหลือเกษตรกรให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ และข้อมูลข่าวสาร ความเป็นอยู่ทางด้านการศึกษา ทั้งยังเป็นการกระตุ้นให้เกษตรกรนำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

การส่งเสริมการเกษตรไม่เพียงแต่เป็นการให้ความรู้ทางการเกษตร สร้างฝีมือ ส่งเสริมเทคโนโลยีที่เหมาะสมแก่การผลิตของเกษตรกรเท่านั้น แต่ยังมีความจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาพันธุ์สัตว์ที่ดี เพื่อสนองความต้องการของเกษตรกรอีกด้วย เช่น พันธุ์พืชชนิดใหม่ต้องขยายเมล็ดพันธุ์ให้กว้างขวางและเพียงพอ ในส่วนของรัฐบาลและตัวเกษตรกรที่รัฐบาลให้การรับรองในเรื่องการขยายพันธุ์ให้เชื่อได้ว่า เป็นพันธุ์บริสุทธิ์และมีคุณภาพ เมื่อเกษตรกรได้เห็นพันธุ์ที่ปลูกเจริญขึ้นจะเป็นแรงกระตุ้นให้เกษตรกรต้นตัวไม่ว่าจะเป็นวิธีใดก็ใช้ได้ทั้งนั้น มีหลายองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนให้ความร่วมมืออย่างกว้างขวางรวมทั้งบรรดาศูนย์วิจัย โครงการหลวงได้ศึกษาวิจัยพันธุ์พืชที่ให้ผลประโยชน์เพื่อนำไปส่งเสริมเกษตรกร เกี่ยวกับเรื่องนี้ ภิศเดช (2537) กล่าวว่า การส่งเสริมและพัฒนาการส่งเสริมการเกษตรของโครงการหลวงเพื่อสนองพระราชดำริที่ว่าช่วยชาวเขาให้ช่วยตนเองได้ ในการให้ชาวเขา

สามารถปลูกพืชที่มีประโยชน์และมีมาตรฐานจะสามารถยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรเป้าหมายให้ดีขึ้นได้ นอกจากนี้เพื่อให้การผลิตมีกำไรก็มิได้ขึ้นอยู่กับพันธุ์พืชใหม่ที่มีคุณสมบัติเด่นเท่านั้น แต่ยังคงต้องเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านการผลิตอื่น ๆ ด้วย ในเรื่องนี้ วิจิตร (2535:30) ได้กล่าวว่า เครื่องมือและของใช้ของเกษตรกรต้องซื้อ ต้องใช้ทุกเดือน ทุกปี ต้องเป็นของที่มีประโยชน์ต่อเกษตรกร ไม่ใช่ของฟุ่มเฟือย มีประโยชน์น้อย ราคาแพง เพียงเท่านั้นยังไม่เพียงพอ เกษตรกรโดยทั่วไปมักจะถูกหลอกลวง เช่น เมล็ดพันธุ์กล้วยพันธุ์ ทุยปลอม คุณภาพไม่ได้มาตรฐาน เครื่องมือเสื่อง่าย สารเคมี อาหารสัตว์มีป้ายฉลากไม่ถูกต้องตรงตามน้ำหนัก คุณภาพต้องมีผู้กวัดขันลงโทษ

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้มีความเจริญของประเทศหนึ่ง ๆ นั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับบรรดาประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งวรทัศน์ (2540) ได้กล่าวว่า การพัฒนา (development) นั้นมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับทุก ๆ คน ทั้งยังมีบทบาทที่สำคัญมากในทุก ๆ ประเทศ ไม่ว่าจะเป็นประเทศขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ เป็นชาติที่มีความอ่อนแอทางเศรษฐกิจและสังคม หรือประเทศมหาอำนาจก็ตาม การพัฒนามีความจำเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะประเทศที่ด้อยพัฒนา การพัฒนาจะมีบทบาทสำคัญยิ่งในการแก้ไขปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจ (economic crisis) อีกด้วย

ในปัจจุบันนักเศรษฐศาสตร์ให้ความสนใจด้านเสถียรภาพทางเศรษฐกิจในมุมมองที่แตกต่างกัน สำหรับประเทศที่พัฒนาแล้ว ถือว่าจุดหมาย (goal) ด้านเสถียรภาพนั้นได้แก่การรักษาระดับการจ้างงานในระดับสูงเท่าที่สามารถจะทำได้ นอกจากนั้นยังเห็นว่าเสถียรภาพทางเศรษฐกิจมีลักษณะเป็นสิ่งที่จำเป็น ส่วนนักวิชาการสาขาอื่น ๆ ก็มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน กล่าวคือเห็นว่าเสถียรภาพทางเศรษฐกิจนั้นเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของเสถียรภาพทางการเมืองและทางสังคม (stable economy is a part of stable political and social order)

บัญญัติ (2524) ย่างในไพบูลย์ (2542) ได้กล่าวถึงลักษณะพิเศษของการส่งเสริมการเกษตรบนที่สูงไว้ว่า "มันเป็นการยากที่จะเข้าถึงชาวเขาเพื่อชักชวนให้เขาเปลี่ยนระบบการผลิตแบบดั้งเดิม เจ้าหน้าที่ส่งเสริมจะต้องใช้เทคนิคและมีคุณสมบัติพิเศษในการที่จะเข้าทำงานกับชาวเขา" จากข้อเท็จจริงดังกล่าวเขาได้ให้ข้อคิด 3 ข้อดังนี้

1. จะหาข้อมูลจากชาวเขาได้อย่างไร?
2. จะเข้าถึงชาวเขาได้อย่างไร จึงจะทำให้ชาวเขาร่วมมือในงานส่งเสริม?
3. จะฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ส่งเสริมอย่างไร เพื่อที่จะทำให้เขาอุทิศชีวิตและสามารถทำงานบนที่สูงได้อย่างมีประสิทธิภาพ?

โดยทั่วไปแล้ว โครงการพัฒนาชนบทในประเทศไทยมักจะมุ่งเพิ่มผลผลิตการเกษตรมากกว่าที่จะให้เกษตรกรช่วยเหลือตนเอง กระบวนการพัฒนาที่ดำเนินการโดยรัฐบาลมักจะเป็นลักษณะ "บนสู่ล่าง" (top-down) มากกว่า "ล่างสู่บน" (bottom-up) หมายความว่า เจ้าหน้าที่ส่งเสริมมีแนวโน้มที่จะให้ความช่วยเหลือโดยตรงหรือ "ไปทำให้" ประชาชนมากกว่าที่จะ "ช่วยเกษตรกรให้รู้จักการช่วยเหลือตน

เอง" ซึ่งเป็นวิธีการที่ถาวรและยั่งยืนกว่า หรืออีกนัยหนึ่งรูปแบบของการพัฒนาชนบทแบบนี้ มองการพัฒนาในรูปของการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมของชาวบ้านจากภายนอก การเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้เริ่มจากภายในสังคมชนบทจะทำให้เกิดความขัดแย้งทางสังคมและนำไปสู่การพังพินาศตลอดไป (อ้างโดย Norman Long, 1977)

โครงการปรับปรุงส่งเสริมการเกษตรระดับชาติที่เรียกว่า "ระบบการฝึกอบรมและการเยี่ยม" (Training and Visit System) ดูเหมือนจะเป็นรูปแบบที่ดีที่สุดรูปแบบหนึ่ง ถ้ารวมเอา "วัฒนธรรมท้องถิ่น และ/หรือองค์กรท้องถิ่น" เข้าไปด้วย ในอดีตปัญหาของการส่งเสริมการเกษตรแบบดั้งเดิม คือ ค่าใช้จ่ายต่อคนสูง การฝึกอบรมที่ไม่มีประสิทธิภาพเข้าถึงเพียงเกษตรกรรายใหญ่ ไม่มีการนำเอาระบบเกษตรดั้งเดิมของเกษตรกร โดยเฉพาะการทำแปลงสาธิตในแปลงของเกษตรกรเข้าไปด้วย ถ้าต้องการส่งเสริมให้ทั่วถึงและเสียค่าใช้จ่ายน้อย ควรจะให้เกษตรกรเป็นเจ้าของพื้นที่ส่งเสริมในระดับหมู่บ้านด้วย ปกติเกษตรกรรายย่อย (หรือมีรายได้น้อย) มักจะถูกมองข้าม ถ้าจะให้ดีแล้วควรจะให้เกษตรกรเหล่านี้เป็นผู้ทำแปลงสาธิตหรือเป็นนักส่งเสริมมืออาชีพด้วย ในแง่ทฤษฎี การพัฒนาชนบทที่มีประสิทธิภาพ ควรจะรวมเอาความเห็นของคนท้องถิ่นเข้าไปในการพิจารณาด้วย ถ้าการพัฒนาสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชน การพัฒนามีประสิทธิภาพ ดังนั้น "แนวทางการพัฒนาที่เน้นประชาชนเป็นหลัก" ดูเหมือนจะเป็นวิธีการพัฒนาเกษตรและชนบทที่เหมาะสมที่สุด

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมมีผลกระทบต่อการย้ายถิ่นของเกษตรกร เกี่ยวกับปัญหานี้ ซอบและคณะ (2532) ได้กล่าวว่า สาเหตุของการย้ายถิ่นของเกษตรกรมาจากความหนาแน่นของประชากร ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญอันนำมาซึ่งปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนที่ได้เคยพบเข้ามาตั้งหลักแหล่งเป็นหมู่บ้าน กล่าวคือ ในชุมชนเดิมเมื่อคนเพิ่มมากขึ้นที่ดินทำกินมีจำนวนจำกัด ความเป็นอยู่ของประชาชนซึ่งขึ้นอยู่กับที่ดิน มีอาชีพทางเกษตรทำไร่นา จึงมีผลผลิตไม่เพียงพอแก่การบริโภค เกิดความขัดสนยากจน รายงานนี้ยังได้กล่าวอีกว่า ที่ดินโดยทางทฤษฎีแล้วเป็นของรัฐ แต่ในทางปฏิบัติแล้ว คนรุ่นแรกที่พาพรรคพวกมาตั้งหมู่บ้านกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษ ซึ่งส่วนใหญ่ก่อตั้งมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ระยะเวลาชาวบ้านถือว่าที่ดินเป็นที่ปราศจากเจ้าของยกเว้นแต่มีการจับจองแล้วในชุมชนนั้นเท่านั้น เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น พื้นที่ทำกินก็จำเป็นต้องเพิ่มขยายขึ้นมาด้วยเป็นเงาตามตัว การประกอบอาชีพแต่เดิมเป็นการทำพออยู่พอกินทำน้อยได้มาก แต่ต่อมาเป็นการทำมากได้มากหรือน้อยก็ได้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องนำพืชเศรษฐกิจเข้ามา พื้นที่เพาะปลูกยิ่งขยายเพิ่มมากขึ้นในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาก่อให้เกิดปัญหาการทำลายระบบนิเวศวิทยาของสัตว์ป่า การทำลายป่าที่เคยมีรอบ ๆ หมู่บ้านอย่างมโหฬาร เป็นผลทำให้เกิดการขาดความสมดุลทางธรรมชาติ นอกจากนั้นผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจมี 4 ประการ คือ การขยายตัวของ การสื่อสาร โทรคมนาคม การสร้างถนนหนทางเชื่อมต่อกันระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้าน ระหว่างหมู่บ้านกับตัวเมือง การเพิ่มของประชากรซึ่งมีอัตราการเกิดมากกว่าการตาย ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาการทางด้าน การ

แพทย์และสาธารณสุข และการปลูกพืชเศรษฐกิจ ปัจจุบันทั้ง 4 นี้ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตจากแบบเดิมเพื่ออยู่เพื่อกินเพื่อใช้เป็นหลักมาเป็นการผลิตเพื่ออยู่เพื่อกินเพื่อใช้และเพื่อขายด้วยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบต่อกระบวนการทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนอย่างไม่เคยมีมาก่อน ไม่เพียงแต่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมในท้องถิ่นอีกด้วย กล่าวคือ วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมได้เปลี่ยนไปกับอายุ สังขารของคนรุ่นเก่า ความเป็นอยู่ดั้งเดิมเริ่มหมดไป สิ่งใหม่เข้ามาแทนที่ นอกจากนี้วัฒนธรรมการบริโภคนิยมได้เข้ามาสู่หมู่บ้านพร้อมกับถนนและไฟฟ้า แม้หมู่บ้านที่ยังไม่มีไฟฟ้าก็ยังมีโทรทัศน์และหลอดไฟฟ้าให้แสงสว่างด้วยแบตเตอรี่

การดำเนินงานของมูลนิธิโครงการหลวง

เพื่อเป็นการบรรเทาความทุกข์ความยากจนของชาวไทยและชาวไทยภูเขา และเป็นการช่วยรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่กับบ้านเมืองไปอีกนานแสนนาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งโครงการหลวงขึ้นเป็นโครงการส่วนพระองค์เมื่อ พ.ศ. 2512 โดยมีคณะอาจารย์และข้าราชการจากหน่วยงานต่าง ๆ เป็นอาสาสมัคร ดำเนินการวิจัยพืชเมืองหนาวเพื่อให้ชาวเขาปลูกทดแทนฝิ่นและมีความเป็นอยู่ดีขึ้น ต่อมาเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2535 ได้โปรดเกล้าพระราชทานให้โครงการหลวงเปลี่ยนสภาพเป็นมูลนิธิโครงการหลวง เพื่อให้ดำเนินกิจกรรมนี้ต่อไปได้อย่างสม่ำเสมอ ปัจจุบันงานของมูลนิธิโครงการหลวงดำเนินงานครอบคลุมพื้นที่ ทั้งจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน แม่ฮ่องสอน และพะเยา ประกอบด้วยสถานีวิจัย 4 แห่ง ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง 35 แห่ง มีประชากรในพื้นที่ประมาณ 85,000 คน ปฏิบัติงานในลักษณะโครงการนำร่องการริเริ่มใหม่ งานค้นคว้าวิจัย ตลอดจนการถ่ายทอดเทคโนโลยีสมัยใหม่ การพัฒนาทางสังคม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ และการตลาด

มูลนิธิโครงการหลวงมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยชาวไทยภูเขาในเรื่องที่สำคัญ ๆ ดังนี้

1. ช่วยชาวเขาเพื่อมนุษยธรรม
2. ช่วยชาวไทยโดยลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ คือ ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร
3. กำจัดการปลูกฝิ่น
4. รักษาดินและการใช้พื้นที่ให้ถูกต้อง คือ ให้ป่าอยู่ในส่วนที่เป็นป่า และทำไร่ทำสวนในส่วนที่ควรเพาะปลูก อย่าให้ทั้งสองส่วนนี้รุกร้ากันและกัน
5. ผลิตพืชผลเพื่อเพิ่มประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ประเทศ

กลุ่มศูนย์พัฒนาโครงการหลวงถูกตั้งขึ้นเพื่อจะพัฒนาอาชีพ ยกกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรในพื้นที่ที่มีการปลูกฝิ่น เป็นการยับยั้งการทำไร่เลื่อนลอยและการตัดไม้ทำลายป่า โดยมุ่งหวังที่จะถ่ายทอดงานวิจัยต่าง ๆ ให้ถึงมือเกษตรกร ให้สามารถประกอบอาชีพการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพ

แวดล้อม และสนับสนุนการดำเนินการด้านการอนุรักษ์ดินและน้ำที่เหมาะสม หน้าที่ของศูนย์พัฒนาโครงการหลวง คือ

- 1) ส่งเสริมให้เกษตรกรที่อยู่ใกล้เคียงมีรายได้โดยการปลูกพืชชนิดต่าง ๆ ทั้งผักเมืองหนาว ไม้ดอกเมืองหนาว ไม้ผลเมืองหนาว พืชไร่รวมถึงการเลี้ยงสัตว์และการประมง
- 2) พัฒนาปัจจัยพื้นฐานและคุณภาพชีวิตของชาวเขาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้พวกเขาเหล่านั้นมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
- 3) สนับสนุนงานวิจัยสาริตและผลผลิตพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์
- 4) อนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยการกำหนดขอบเขตอย่างแน่ชัดว่าที่ใดควรเป็นป่าและที่ใดควรใช้เพาะปลูก และการปลูกป่า ต้องนึกถึงผลประโยชน์ของป่าไม้ด้วย สำหรับพื้นที่การเกษตรได้พิจารณาถึงความลาดชัน หน้าดิน และน้ำชลประทานเป็นประการสำคัญ

มูลนิธิโครงการหลวงได้จัดตั้งกลุ่มงานพัฒนาและส่งเสริมการผลิตขึ้น เพื่อทำหน้าที่ในการนำเอาผลการวิจัยไปถ่ายทอดและให้คำปรึกษาแนะนำแก่เจ้าหน้าที่สนามด้านต่าง ๆ การประสานงาน การจัดทำแผนการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด

นับตั้งแต่ได้ดำเนินโครงการหลวงมาถึงปี พ.ศ. 2532 (มูลนิธิโครงการหลวง, 2532) โครงการหลวงได้ทำการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ ให้เกษตรกร ซึ่งมีผลผลิตและผลิตภัณฑ์ของโครงการหลวงออกสู่ตลาดจำนวนมากมายเพื่อสนองความต้องการของท้องถิ่นทั้งภายในและต่างประเทศ

เกษม พิสิทธ์ และ พรทิพย์ ผลเพิ่ม (มูลนิธิโครงการหลวง, 2536) กล่าวว่า มูลนิธิโครงการหลวงกับงานวิจัยและพัฒนาพืชผัก มีวัตถุประสงค์คือ

- เพื่อหาชนิดและพันธุ์ผักที่เหมาะสมต่อการปลูกบนพื้นที่สูง
- เพื่อหาเทคนิคการเพาะปลูกที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ
- เพื่อให้ชาวเขามีทางเลือกในอาชีพเพิ่มขึ้น
- เพื่อยกระดับความเป็นอยู่และรายได้ชาวเขาให้ดีขึ้น

พื้นที่ดำเนินการวิจัยของโครงการหลวง

สถานีวิจัยของมูลนิธิโครงการหลวง ที่มีความสำคัญต่อการวิจัย คือ สถานีเกษตรอ่างปาง และสถานีเกษตรปางตะ ส่วนสถานีอื่นที่ร่วมงานวิจัยผักกับมูลนิธิโครงการหลวงได้แก่สถานีดอยปุย (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์) และสถานีเกษตรหลวงขุนวาง (กรมวิชาการเกษตร)

ตารางที่ 1 แสดงสภาพพื้นที่ของสถานีวิจัยของมูลนิธิโครงการหลวง

สถานี	สภาพพื้นที่	ความสูง	ภูมิอากาศ	หมู่บ้านบริวาร
เกษตรหลวงอ่าง ช้าง	เป็นภูเขาสลับซับซ้อน เป็นหุบเขา	1,300-1,400	หนาวเย็น มีน้ำค้างแข็ง	มูเซอดำ ประหล่อง จีนฮ่อ
ปางตะ ดอยบุญ	เป็นที่ราบเชิงเขา	700	เย็น ไม่มีน้ำค้างแข็ง	ลีซอ คนเมือง
สถานีวิจัยขุนวาง	เป็นภูเขาลาดชัน	1,200-1,300	หนาว ไม่มีน้ำค้างแข็ง	ม้ง คนเมือง เย้า
	ภูเขาสลับซับซ้อน	1,300-1,400	หนาวเย็น	กะเหรี่ยง ม้ง

แหล่งที่มา ดัดแปลงจากมูลนิธิโครงการหลวงกับงานพัฒนามาบนพื้นที่สูง (หน้า 86-87)

ลักษณะการดำเนินการวิจัย

งานค้นคว้าวิจัยของมูลนิธิโครงการหลวง ได้รับทุนสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ ของรัฐและเอกชน ภายในประเทศและต่างประเทศ (สหรัฐอเมริกา , ไต้หวัน) รวมทั้งพันธมิตรพืชและวิชาการ การดำเนินงานโดยการจัดตั้งเป็นคณะทำงาน มีหน้าที่ร่วมกันพิจารณาแนวทางการวิจัย จัดทำหัวข้อวิจัย จัดให้มีการดำเนินการวิจัยให้บรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งงานวิจัยจัดแบ่งออกตามสาขาวิชาการที่เกี่ยวข้อง

- ชนิดพืชและพันธุ์ผัก
- เทคนิควิธีการเพาะปลูก
- คุณภาพผลผลิต
- การขยายพันธุ์ผัก
- การผลิตพืชก่อนส่งเสริมการปลูก

แนวทางการพัฒนาการผลิตผักในระยะต่อไป

ปัจจุบัน และอนาคตอันใกล้ การผลิตเพื่อให้ได้ "คุณภาพ" เป็นสิ่งที่ต้องเน้นย้ำ ต้องดำเนินงานในแง่ที่ลึกลงไปในผักแต่ละชนิด โดยการปรับปรุงเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการผลิตผักให้ได้คุณภาพ ควรมีการกำหนดชนิดของผัก เพื่อการผลิตที่มีคุณภาพ และมีตลาดรองรับอย่างชัดเจน มากกว่าที่จะผลิตให้ได้ปริมาณและมากชนิด

เจ้าหน้าที่ที่มีความสำคัญ (specialist) เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาและสร้างขึ้นมาเพื่อรองรับภารกิจดังกล่าว ภายใต้การกำหนดนโยบายและวางแผนการส่งเสริม เป้าหมายที่สำคัญในอนาคต คือการที่เกษตรกรเป้าหมายสามารถ "รวมกลุ่ม" ได้อย่างมีประสิทธิภาพในการผลิตผัก

(Contact Grower) ให้เกษตรกรสามารถช่วยตนเอง มีคณะกรรมการบริหารและการลงทุนเป็นของตัวเอง จากนั้นก็จะก้าวต่อไปเป็น "สหกรณ์ ผู้ปลูกผักหรือสหกรณ์เกษตรกร"

ผลไม้บนที่สูงในงานมูลนิธิโครงการหลวง

ปวิณ ปุณศรี (มูลนิธิโครงการหลวงกับการพัฒนาบนที่สูง พ.ศ. 2536) กล่าวว่าเดิมนั้นการปลูกฝิ่นเป็นเรื่องที่ทำรายได้โดยไม่ผิดกฎหมาย แต่ต่อมาได้กลายเป็นยาเสพติดที่ร้ายแรงที่สุด ในโลก ทำให้สหประชาชาติ ต้องขอความร่วมมือ จากประเทศสมาชิกทั้งหลายให้ช่วยกันเลิกปลูกและเสพ ประเทศไทยได้มีประกาศของคณะปฏิวัติ (สมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์) ให้เลิกฝิ่นในปี พ.ศ. 2502 มีผลให้การปลูกฝิ่นเป็นเรื่องผิดกฎหมายไปโดยทันที ในแง่ของชาวเขา ฝิ่นเป็นพืชที่ทำรายได้ให้เป็นอย่างดี ชาวเขาจะขายฝิ่นแล้วนำเงินไปซื้อข้าวปลาอาหาร ตลอดจนเครื่องนุ่งห่ม และสิ่งจำเป็นต่อการครองชีพต่าง ๆ เมื่อปลูกฝิ่นไม่ได้ก็ไม่ทราบว่าจะปลูกพืชอะไรทดแทน ทำให้เกิดการลักลอบปลูกฝิ่นและมีการค้าขายกันอย่างลับ ๆ เป็นขบวนการใหญ่และผลกระทบต่อชาติบ้านเมืองอย่างมากมายดังที่ทราบกันเป็นอย่างดีแล้ว

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์โดยความช่วยเหลือของโครงการหลวง ได้เริ่มทดลองปลูกไม้ผลบนที่สูงเพื่อทดแทนการปลูกฝิ่นตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2508 โดยเห็นว่าถ้าได้รับผลสำเร็จ จะมีประโยชน์หลายประการ กล่าวคือทำรายได้ให้ชาวเขาแทนรายได้จากฝิ่น ทำให้ชาวเขาหยุดการทำอะไรเลวร้ายเพราะสวนผลไม้เป็นการทำการเกษตรที่ถาวร และจะทำให้เกิดผลพลอยได้ตามมาที่สำคัญคือจะช่วยลดหรือหยุดการตัดไม้ทำลายป่า และรักษาต้นน้ำลำธารให้สมบูรณ์ดังเดิมต่อไป ปัจจุบันโครงการวิจัยและพัฒนาบนที่สูงได้นำไม้ผลจากต่างประเทศเข้ามาทดลองเป็นจำนวนมากมายหลายชนิด ในขณะนี้ไม้ผลเขตนาวที่ได้รับความนิยมสำเร็จเป็นที่น่าพอใจมีอยู่ 5 ชนิดคือ บัวย ห้อพันธุิติ พลับ สาลี และพลับ นอกนั้นยังสามารถปลูกไม้ผลอื่น ๆ ได้เช่นกัน แต่เนื่องจากมีผลกระทบทางด้านตลาดและความนิยมของผู้บริโภค (แอปเปิ้ล มะเดื่อฝรั่ง กีวีฟรุต ทับทิมเมล็ดนิ่ม ฯลฯ) ได้ประสบความสำเร็จในการปลูกไม้ผลอายุสั้นอีกชนิดหนึ่งคือสตรอเบอร์รี่

การตลาด

กองทุนหมุนเวียนของมูลนิธิฯ ดำเนินงานเกี่ยวกับวิทยาการหลังการเก็บเกี่ยว งานคัดบรรจุงานวิจัยและพัฒนาการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชนิดใหม่ และงานวิจัยด้านการตลาด

งานวิทยาการหลังการเก็บเกี่ยวถือเป็นเรื่องสำคัญ เพราะต้องใช้ผลผลิตมีคุณภาพดี มูลนิธิโครงการหลวงจึงมีห้องเย็นบนดอย ซึ่งสามารถลดอุณหภูมิของผักลง และได้จัดให้มีการขนส่งผลผลิตต่าง

ๆ โดยใช้รถห้องเย็นเพื่อรักษาคุณภาพของผลผลิต และมีหน่วยคัดบรรจุเพื่อควบคุมคุณภาพทั้งที่ เชียงใหม่และกรุงเทพฯ

มูลนิธิฯ ได้จัดตั้งโรงงานหลวงอาหารสำเร็จรูปรวม 3 แห่ง ได้แก่โรงงานหลวงอาหารสำเร็จรูป มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โรงงานหลวงอาหารสำเร็จรูป อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ และโรงงานหลวงอาหารสำเร็จรูป อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย เพื่อรองรับผลผลิตและแปรรูปให้มีค่าสูงยิ่งขึ้น

สำหรับงานวิจัยและส่งเสริมการตลาด ได้จัดให้มีการวิจัยและส่งเสริมการตลาดของผลผลิตของเกษตรกร โดยจัดจำหน่ายในราคาที่เหมาะสมทั้งที่เชียงใหม่และกรุงเทพฯ เพื่อเป็นการสนับสนุนด้านการผลิตและการแปรรูปชนิดต่าง ๆ โดยใช้ชื่อจดทะเบียนการค้าว่า "ดอยคำ"

ปัจจุบันเกษตรกรในพื้นที่มูลนิธิโครงการหลวงในแต่ละแห่งสามารถปลูกพืชชนิดต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ทั้งเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและการขนส่งออกจำหน่าย ในปี พ.ศ. 2536 มีสินค้าจำหน่ายผ่านกองทุนหมุนเวียนประมาณ 50 ล้านบาท และโรงงานหลวงอาหารสำเร็จรูปอีกปีละประมาณ 100 ล้านบาท นอกจากการเพิ่มขึ้นทางด้านปริมาณผลผลิตที่ออกจำหน่ายแล้ว มูลนิธิโครงการหลวงยังเน้นการแนะนำให้เกษตรกรพัฒนาคุณภาพของผลผลิตให้ได้มาตรฐานยิ่งขึ้น ในปี พ.ศ. 2531 "ดอยคำ" ได้รับคัดเลือกจาก Thai EXPO AWARD 1988 เป็นผู้ได้รับรางวัลเกียรติยศมาตรฐาน "สินค้าไทยส่งออก" ในสาขาพืชผัก ผลไม้สด และผลไม้กระป๋องส่งออกดีเด่นประจำปี 2531

ผลงานของมูลนิธิโครงการหลวงเป็นที่รู้จักแพร่หลายในบรรดาประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ในการร่วมมือกำจัดพืชเสพติดโดยสันติวิธีว่า เป็นโครงการสร้างสรรค์ และส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ จึงได้รับรางวัลแมกไซไซ ในสาขา INTERNATIONAL UNDERSTANDING เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2531

สถานที่จำหน่ายผลผลิตตรา "ดอยคำ"

1. ร้านดอยคำในบริเวณท่าอากาศยาน จังหวัดเชียงใหม่
2. ร้านดอยคำในศูนย์การค้าเชียงใหม่ พลาซ่า จังหวัดเชียงใหม่
3. ศาลาโครงการหลวง 1 ตลาด อ.ต.ก. กรุงเทพฯ
4. ศาลาโครงการหลวง 2 ในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพฯ
5. ศาลาโครงการหลวง 3 ในศูนย์การค้าดิโอลด์สยาม กรุงเทพฯ
6. ซูเปอร์มาร์เกต ร้านค้าทั่วไปในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด

งานพัฒนาการศึกษาและสังคม สาธารณสุข

ได้ดำเนินงานด้านพัฒนาสังคมของชาวเขาที่เกี่ยวข้องกับเด็ก ๆ แม่บ้าน พ่อบ้าน และชุมชนชาวเขาต่าง ๆ ซึ่งได้รับความร่วมมือ จากรัฐบาล และเอกชนทั่วไปรวมทั้งชาวเขาเองมีลักษณะของงานปฏิบัติคือ

- งานพัฒนาการศึกษาและสังคม เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของประชากรในพื้นที่ให้มีคุณภาพชีวิตที่ได้มาตรฐานทางการศึกษา และความเป็นอยู่โดยได้จัดตั้งโรงเรียน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จัดบริการห้องสมุดเคลื่อนที่ จัดตั้งห้องสมุดโรงเรียนเพื่อส่งเสริมให้เยาวชน รักการอ่าน จัดทำโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนต่าง ๆ จัดฝึกอบรมเยาวชนเพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำ และส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพแก่เยาวชน สตรีและกลุ่มแม่บ้าน โดยการส่งเสริมการทอผ้า ทั้งในรูปแบบดั้งเดิมและผลิตภัณฑ์ใหม่

- งานพัฒนาสาธารณสุข อาสาสมัครซึ่งเป็นแพทย์ พยาบาล ทันตแพทย์ และเภสัชกร จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และกลุ่มประชาอาสาเพื่อสนับสนุนโครงการหลวงจะขึ้นไปเยี่ยมเยียน เพื่อให้การรักษาพยาบาลเบื้องต้น และการพัฒนาสาธารณสุขมูลฐานอย่างสม่ำเสมอ

นอกจากนี้ ยังได้มีการจัดการป้องกัน และแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในหมู่ประชากรชาวเขา ซึ่งเป็นปัญหาและอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยการดำเนินการแก้ไข จะใช้รูปแบบบำบัดโดยชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการให้มากที่สุด

สถานีวิจัยโครงการหลวงอินทนนท์เริ่มดำเนินการเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2522 โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์เพื่อช่วยชาวเขาให้มีพื้นที่ทำกินเป็นหลักแหล่ง ส่งเสริมการปลูกพืชทดแทนฝิ่น ถ่ายทอดวิชาความรู้ทางการเกษตรแผนใหม่ เพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้สูงขึ้น ปรับปรุงฐานะความเป็นอยู่ของชาวเขาให้ดีขึ้น ตลอดจนยับยั้งการบุกรุกทำลายป่าไม้ต้นน้ำลำธาร โดยให้เกษตรกรหันมาทำการเกษตรแบบถาวร มีหมู่บ้านในเขตรับผิดชอบจำนวน 15 หมู่บ้าน รวม 682 ครัวเรือน 818 ครอบครัว จำนวนประชากร 3,518 คน เป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงและม้ง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เดโชพล (2541:44) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความคาดหวังของเกษตรกร จากการศึกษาส่งเสริมการเกษตรของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยลึก อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่พบว่า สมาชิกในครัวเรือนของชาวเขามีจำนวนมาก คือ ร้อยละ 51.97 มีสมาชิกช่วงระหว่าง 6-10 คน จำนวนสมาชิกในครอบครัวโดยเฉลี่ยมีถึง 6.53 คน ครอบครัวที่มีสมาชิกมากที่สุดมี 25 คน ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้พื้นที่ทำกินไม่เพียงพอ รายงานดังกล่าวนี้ยังได้ชี้ให้เห็นว่า พื้นที่ถือครองที่ดินของครอบครัวส่วนใหญ่ยังไม่เพียงพอ คือ ร้อยละ 81.90 มีพื้นที่ถือครองตั้งแต่ 1-5 ไร่ ส่วนครอบครัวที่มีพื้นที่ถือครองตั้งแต่ 16-20 ไร่มีเพียงร้อยละ 2.00 เท่านั้น พื้นที่ถือครองโดยเฉลี่ย มี 4.40 ไร่ พื้นที่ถือครองสูงสุด 18 ไร่ รายงานยังได้ระบุว่า

จำนวนเกษตรกรที่ให้ข้อมูลของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยลึกทั้งหมด ไม่มีเอกสารสิทธิที่ดินทางราชการ คิดเป็นร้อยละ 100 หรือ จำนวนเกษตรกรที่ให้ข้อมูลของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยลึกทั้งหมดไม่มีความเป็นเจ้าของที่ดิน โดยไม่มีหลักฐานสำคัญทางราชการ ในขณะที่ สุพรรณรณ์ (2541) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการยอมรับของเกษตรกรต่อการส่งเสริมการปลูกผักและไม้ดอกของโครงการหลวงอินทนนท์ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกษตรกรร้อยละ 42.3 มีขนาดพื้นที่ทำกินของตนเองในช่วง 1-9 ไร่ เกษตรกรที่ไม่มีการเช่าที่ดินทำกินร้อยละ 69.6 และเกษตรกรที่มีการเช่าที่ดินทำกินร้อยละ 30.4 พื้นที่เช่าอยู่ในระหว่าง 0.1-0.4 ไร่ ถึงร้อยละ 25.9 ของเกษตรกรทั้งหมด เนื่องจากพื้นที่ที่เกษตรกรเช่านี้ เพื่อทำการปลูกไม้ดอกร่วมกับโครงการหลวงต้องปลูกโรงเรือน โดยที่โครงการหลวงจะเช่าพื้นที่ของชาวบ้านในระยะยาว เพื่อสร้างโรงเรือนในพื้นที่นั้น ไม้ดอกที่เกษตรกรปลูกมาก คือ เบญจมาศ และเชอร์บีร่า รายงานดังกล่าวนี้ยังกล่าวอีกว่า เกษตรกรที่ปลูกไม้ดอก มีรายได้ดีกว่าเกษตรกรที่ปลูกผัก เกษตรกรที่ปลูกเบญจมาศ เชอร์บีร่า และอัลโตรมีเรียมีรายได้เฉลี่ย 17,636 บาท 13,120 บาท และ 4,462 บาทตามลำดับ ซึ่งสูงกว่าเกษตรกรที่ปลูกชุกินีและพลาสเลย์ เนื่องจากไม้ดอกมีราคาสูงกว่าผัก การปฏิบัติดูแลก็ยากกว่าผัก และสามารถปลูกได้ตลอดทั้งปี สำหรับผักและชุกินีเกษตรกรจะปลูกในพื้นที่นาและสวน สำหรับเกษตรกรที่ไม่มีสวนก็จะปลูกในนาเท่านั้น โดยจะปลูกหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวมาแล้ว และพื้นที่ปลูกประมาณรายละ 1 งาน (ทางเจ้าหน้าที่เป็นผู้กำหนดเมล็ดพันธุ์และผลผลิต โดยให้เมล็ดพันธุ์รายละ 200 กรัม) เนื่องจากเกษตรกรไม่สามารถหาตลาดเองสำหรับชุกินี

เกี่ยวกับความยากจนและความร่ำรวยของเกษตรกรนั้น กมลและนรินทร์ชัย (2539) ได้กล่าวว่า ลักษณะของบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของเกษตรกร เป็นตัวชี้ทางเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญประการหนึ่ง เกษตรกรที่มีฐานะดีจะมีบ้านเรือนที่สร้างด้วยวัสดุที่ถาวร บ้านเรือนมีขนาดใหญ่ ส่วนเกษตรกรที่มีฐานะยากจนมักจะสร้างบ้านเรือนด้วยวัสดุที่ไม่ถาวร ง่ายแก่การผุพัง นอกจากนี้ลักษณะบ้านเรือนยังแสดงถึงฐานะทางสังคมอีกด้วย เกษตรกรที่มีฐานะเป็นผู้นำหรือมีฐานะทางสังคมสูงมักจะเป็นที่นับถือคนอื่น ๆ และมักจะมีบ้านเรือนใหญ่โตและถาวรอีกด้วย

ณรงค์ (2540: 32) ศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมการเกษตรจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยลึก อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่พบว่า สมาชิกในครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาแต่ 1-2 คนคิดเป็นร้อยละ 48 ครัวเรือนที่ไม่มีสมาชิกได้รับการศึกษาชั้นประถมศึกษาเลยร้อยละ 25.3 โดยทั่วไปเกษตรกรเผ่าม้งส่วนใหญ่จะมีอัตราการศึกษาที่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ร้อยละ 31.5 และ 30.8 ตามลำดับ ซึ่งเกษตรกรบางกลุ่มนี้จะอยู่ในช่วงอายุ 21-40 ปี ระดับการศึกษาอยู่ในระดับต่ำทั้งนั้น เพราะในช่วง 15-20 ปีก่อนหน้าที่เกษตรกรย้ายอพยพเข้ามาใหม่ยังไม่ได้เคยเป็นหลักแหล่งในเรื่องที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน ทำให้เกษตรกรได้รับการศึกษาน้อยและไม่ได้รับการศึกษา

ในเรื่องของการถือครองพื้นที่สำหรับทำกินของเกษตรกรนั้น ได้ทำการจัดแบ่งให้เกษตรกรเข้าทำกิน แต่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ใด ๆ โดยทางโครงการหลวงได้ขออนุญาตจากกรมป่าไม้ ในการจัดแบ่งที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้เกษตรกร นอกเหนือจากนั้น เกษตรกรได้ละเมิดโดยการบุกรุกถางป่าเข้าทำกินเพิ่มเติมอีก โดยไม่ได้ขออนุญาต กลุ่มเกษตรกรตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 28 มีขนาดพื้นที่ถือครอง 1-2 ไร่เป็นอันดับแรกและผู้มีพื้นที่ถือครองขนาดใหญ่ที่สุดจำนวน 21-22 ไร่ พื้นที่ถือครองโดยเฉลี่ยครอบครัวยุค 5.57 ไร่ ในรายงานเดียวกันนี้ยังได้รายงานว่า เกษตรกรมีความพึงพอใจและความต้องการพันธุ์พืชที่ทางโครงการนำมาแนะนำส่งเสริมให้ปลูกเป็นอันดับสูงสุด นอกจากนี้เกษตรกรยังมีความพึงพอใจในระดับราคาที่จัดทำให้เกษตรกรเมื่อเปรียบเทียบกับราคาที่เกษตรกรจัดหาเอง อย่างไรก็ตาม เกษตรกรเห็นว่าราคาผลผลิตที่เกษตรกรได้รับต่ำ ไม่สอดคล้องกับราคาปัจจัยการผลิตที่เพิ่มขึ้น เช่น ปุ๋ยเคมี การคืนเงินค่าผลผลิตต่ำซ้ำ ในส่วนของการดำเนินงานของโครงการหลวงที่เกษตรกรยังมีความพึงพอใจน้อยหรือยังไม่ต้องการเพิ่มเติมได้แก่จำนวนพื้นที่ทำมาหากินที่ได้รับการจัดสรรให้ ค่าใช้จ่ายในการใช้น้ำในการเพาะปลูก ส่วนปัจจัยการผลิตและการสนับสนุนยังไม่เพียงพอตามความต้องการเท่าที่ควร เช่น เมล็ดพันธุ์ที่มีจำนวนน้อย ปุ๋ยคอกมีราคาแพงเกินไป ความต่อเนื่องของปัจจัยไม่ต่อเนื่องทำให้ไม่สามารถดำเนินการผลิตได้ทันเวลาและมีคุณภาพพอ เกี่ยวกับประเด็นนี้ เดโชพล (2541) กล่าวว่า ความพึงพอใจในงานด้านการส่งเสริมอาชีพและในงานด้านการสนับสนุนปัจจัยการผลิต พบว่า เกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมการเกษตรจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยลี้ มีความพึงพอใจในระดับมาก ส่วนความพึงพอใจในด้านราคาการจำหน่ายผลผลิต พบว่าเกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวง มีความพึงพอใจในระดับปานกลาง นอกจากนี้ยังพบว่า ในเรื่องสภาพของสังคมนั้น เกษตรกรไม่ค่อยมีความสามัคคีกันเท่าที่ควร มีการแพร่ระบาดของยาเสพติด ขาดการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน